

◆◆◆ 1 ◆◆◆

Вечірнє сонце поспішало сісти за обрій, залишаючи мене наодинці з темрявою в цьому лячному місці. Тінь від янгола, чия кам'яна постать увінчувала надгробок Йозефа Томанека, падала просто на мої руки. Складалося враження, що вони не землю викатруплюють із могили, а душу з тіла крилатого створіння.

Бажання забратися звідси зростало щосекунди.

Та я не спинявся. Штрикав металевим щупом землю, намагаючись намацати те, що заховав тут тиждень тому.

Зненацька нічну тишу сколихнуло зловісне «пугу-пугу» і, розбиваючись об хрести та надгробки цвинтаря, понеслося луною в небо — сови збиралися на полювання.

Стало страшно.

Я озирнувся, аби переконатися, що ніхто з мертвих не стежить за моїми діями. Довкола вивищувалися лише гробівці, прикрашені скульптурами янголів і святих. Статуї бовваніли на п'єдесталах склепів, пильно охороняючи спокій тих, хто навіки спочив у них.

То були надійні охоронці.

До прикладу, надгробок того-таки Томанека, установленний у 1895 чи 1896 році, разом із фігурою янгола важив, мабуть, із півтонни — такий не до снаги ні вандалам, ні навіть часу... Праворуч — рельєф Едуарда Фрейхлера, вилитий зі щирої бронзи й заграбований металевою огорожею, нагадував

радше середньовічну цитадель, аніж місце, де знайшла вічний спокій людина. Таких пам'яток архітектури тут понад п'ять сотень, і кожна є унікальною скульптурною одиницею. Це Личаківське кладовище, музей-заповідник, браму якого магістрат міста вперше відкрив у 1786 році. Некрополь, де понад триста тисяч душ відійшли у вічність.

Нарешті щуп уперся в перешкоду, віщуючи закінчення пошуків. Я зняв рюкзак, аби дістати саперну лопатку. Не встиг я розстібнути блискавку, як за спиною хруснула суха гілка. Тіло миттєво спаралізував страх, долоні спітніли, а вітерець, що шугав над головою, допоміг моєму волоссю стати дибки. Я завмер в очікуванні.

— Що ви там робите? — вирвалося з темряви.

На алеї позаду мене стояв чоловік із ліхтариком. То був сторож. Питання, як він мене вистежив, відпало саме собою: віднедавна на цвинтарі встановили камери спостереження, і, найпевніше, одна з них кріпилася десь поблизу. Капітуляція неминуча.

— Добрий вечір, — якомога спокійніше промовив я. — Мене звати Андрій. Я студент із Політехніки. Працював тут минулого тижня з колегами за програмою міської ради і загубив годинник. Думав, забув удома, але там його немає.

— А вдень не могли прийти?

— Навчання в обід починається, а вечорами гульки — самі розумієте. Та й сесія на носі. Вибачте, що потурбував вас.

Сторож опустил голову і, розвертаючись, відповів:

— Закінчуйте вже. У цю пору тут не можна знаходитись.

— Я швидко. Дякую!

Охоронець почалапав у напрямку головного входу, а я, дочекавшись, коли стихнуть його кроки, узяв заступ і почав відкидати землю з того місця, де щуп натрапив на перешкоду. За хвилину я тримав у руках бляшану коробку з-під зе-

фіру московської фабрики «Красный октябрь» 1948 року випуску.

Минулого тижня я з однокурсниками прибув на Личаківське кладовище для участі у спільній програмі нашого університету та міської ради з упорядкування недоглянутих могил. Перед початком роботи тридцятьох волонтерів розділили на п'ятнадцять пар, кожна з яких отримала свій об'єкт для наведення ладу.

З усіх претендентів, що мали можливість опинитися зі мною в одній упряжці, мені дістався найгірший — Гримчак Ростик.

У студентському братстві, як і в будь-якій іншій спільноті, є бездротове радіо. Воно невидимими хвилями, спричиненими коливаннями людських язиків, розносить новини з життя студентів. Ростик частенько ставав ньюзмейкером таких вістей, але найхітовішою була чутка, начебто він — член банди чорних археологів і навіть був під слідством в одній справі, але благи старшого брата, який працював у міліції, урятували його шкуру. Я, звісно, звик опиратися на факти і спершу в ці побрехеньки не вірив, тим паче, що справа до суду так і не дійшла, але минулого літа зустрів його з рюкзаком у Жовкві, поруч із Троїцькою церквою, — через два дні храм пограбували. Сумніви щодо Ростика розвіялись, але доказів я не мав. Гримчак, схоже, щось запідозрив, і з того часу його погляд похолоднішав, проте далі наше протистояння не пішло.

І ось у парі опинилися матеріальний цинік в особі Гримчака та мисливець за таємницями, ким я себе вважав. Для впорядкування нам перепавав склеп Ісаєвих, і ми мовчки рушили на межу п'ятнадцятого та двадцятого полів, де знаходилося поховання.

Тоді я й гадки не мав, що знайду щось цікаве.

Адже прізвище «Ісаєв» ішло нога за ногою з сьогоденністю, здавалося б, не залишаючи жодних слідів у минулому. Я схи-

лявся до думки, що ця могила виникла внаслідок певних маніпуляцій, що, до речі, тут частенько траплялись, як за австрійської, так і за радянської влади: коли нікому було доглядати й оплачувати склеп, труни перепоховували в менш привабливих місцях цвинтаря, звільняючи поминальні палаци для нових, більш заможних «квартирантів». Схоже, так думав і Гримчак, бо, прибувши на місце, він навіть не глянув на могилу, а відразу влігся на лавку за десять метрів від склепу і, не подаючи ознак життя, пролежав там півтори години. У цьому і полягала наша відмінність: він опирався лише на достовірні факти в пошуках скарбів, а я — на легенди, інтуїцію та великий інтерес до минулого.

На мій подив, могила Ісаєва виявилася справжнім австрійським склепом дев'ятнадцятого сторіччя: ні тобі червоної зірки замість хреста, ні металевого конуса, що його зазвичай установлювали на місцях поховання військових. Натомість невеличкий меморіал був зведений зі складених одна на одну масивних кам'яних брил, що своєю вагою мимоволі витіснили будівельний розчин на стиках. Декотрі каменюки зсунулися з місць, утворивши вентиляційні шпарини. Увінчувала склеп скульптура маленького янгола, що стояв навколішках, склавши руки в молитві. Територія довкола гробівця, як і він сам, була в занедбаному стані, і я подумки образився на професора, якого ми поміж себе називали Григоровичем, за те, що приставив до мене лінивого Гримчака.

Дві поіржавілі металеві таблички хистко тулилися одна побіч іншої. Одержимий невідомістю, я стер рукавом сорочки чорно-бурий наліт і зосередився на написах. Вражали дати життя та смерті небіжчиків: «17.01.1948—26.01.1948» зазначалося під іменем Дарини Ісаєвої та «23.11.1950—24.11.1950» — Ореста Ісаєва. Я завмер. Тут поховані діти, янголята з крильцями, які й кроку не встигли ступити по

грішній землі. Що могло трапитись? Яка причина такого короткого життя цих діток? Тоді я і гадки не мав, через який лабіринт потрясінь і страхів мені доведеться пройти, аби знайти відповіді на ці питання.

Плита, що опломбовувала вхід у склеп, трохи перехнябилась, утворивши широку шпарину з правого боку. Я підійшов, аби направити її, та вона несподівано злетіла з петель і гепнулася долу, ледь не скалічивши мені ногу. Ось тоді я помітив під стіною дивну бляшану коробку з-під зефіру та конверт, що валявся просто на порозі гробівця. Гримчак, почувши гуркіт, обізвався, але я заспокоїв його, укинув лист у коробку і прикопав її на сусідній могилі, убезпечивши від зазіхань однокурсника.

Уже геть стемніло.

Я з рюкзаком за плечима і новою знахідкою поспішав до головних воріт. Найкоротший шлях пролягав через стару частину кладовища, але темрява і, без перебільшення, гробова тиша цього місця змусили мене звернути до поля номер двадцять два, на освітлену ліхтарями алею. За хвилину я вже крокував повз могилу легендарного українського композитора Володимира Івасюка. Колись його пісні пестили вухо всім, хто жив у великому Союзі п'ятнадцяти республік, але й сьогодні вони лікують душі, живуть своїм життям, не даючи зорі автора згаснути. Ось і зараз біля підніжжя монумента лежали квіти, старі фотографії, вірші та партитури, принесені на могилу його шанувальниками.

Я йшов униз по алеї, вимощеній червоною бруківкою, залитий світлом ліхтарів, а зусібіч на мене мовчки дивилися очі кам'яних янголів і увіковічених у скульптурі відомих людей, похованих на цьому некрополі за видатні заслуги. Усе це до певної міри нагадувало церемонію вручення Оскара: ти йдеш червоною доріжкою, сповитий світлом софітів і прожекторів,

а публіка оваціями звеличує тебе. Різниця полягала лише в тому, що мені ніхто не плескав, не дер горло, вигукуючи мое ім'я, і не влаштовував істерик щодо моєї персони. Мої «шанувальники» мовчали й не рухалися.

Однак то були найдостойніші глядачі. Соломія Крушельницька, від голосу якої здригалися стіни віденської, львівської й багатьох інших світових опер. Іван Франко, творчість якого пробуджувала революційний дух галичан. Його побратим Маркіян Шашкевич — засновник «Руської трійці» і патріот рідної мови. Я відчував незриму присутність неперевершеного музикознавця, композитора й педагога Станіслава Людкевича, громадських діячів — братів Барвінських. А в кінці червоної доріжки, перед самою сценою, на мене чекав ще один майстер музичного ремесла — Ігор Білозір.

Увесь інтелектуальний цвіт Галичини спостерігав за мною цієї тихої ночі.

Нарешті я дістався до воріт цвинтарика і попрямував до будівлі сторожа, аби сповістити про завершення моїх пошуків, хоча найвірогідніше він уважно стежив за моїми діями завдяки камерам.

На підтвердження цієї думки чоловік з'явився на порозі.

— Знайшли свій годинник?

— На жаль, ні, — граючи вар'ята, відповів я. — Мабуть, таки посіяв деінде, — додав з іще більшим розчаруванням. — Доведеться купувати новий.

— Може, залишите свій телефон? Часом буває, що тут знаходять якісь речі і приносять нам.

Він хотів забезпечити себе від імовірних наслідків мого візиту, і я надав йому цю можливість, продиктувавши номер свого мобільного.

Ми потиснули один одному руки, і після цього наші дороги розійшлися: його — у невідомому напрямку, а моя — Пекарською до центру.

Я винаймав кімнату в будинку на вулиці Вітвера Гартмана, у старій частині міста. Вітвер, до речі, будучи скульптором, залишив по собі вагомий спадок як на Личаківському кладовищі, так і по всьому місту. Дах друкарні Піллерів, що на вулиці Винниченка, був олімпом його античним богам, також могутні атланти, граючи м'язами, підпирали фасад готелю «Жорж». На кам'яниці, на Пекарській, зручно мостилася богиня Фортуна, даруючи останню надію тим, хто йшов з'ясовувати стосунки в апеляційний суд, а в самому серці міста, на площі Ринок, височіли чотири фонтани з Нептуном і почтом. Та що казати: цілий Львів — то музей під відкритим небом, і ми, нащадки цього багатства, дякуємо всім, хто плекав це місто, сповиваючи його в пелюшки таємниць і легенд.

Ніч вступила у свою каденцію, безапеляційно позбавивши світловий день права на життя. Поодинокі ліхтарі, що траплялися на шляху, нагадували божевільних воїнів у цій нерівній битві.

Ноги обережно ступали гладенькою бруківкою, і коли я дійшов до потрібної арки, то із задоволенням пірнув у неї, опинившись у знайомому дворіку. Попри пізню годину, багато хто з мешканців будинку ще не спав, грюкаючи на кухнях каструлями і перегукуючись із членами своїх сімей, а іноді й із сусідами. Дерев'яними сходами я піднявся на другий поверх і спільним балконом, що окантовував внутрішній фасад будинку, дійшов до дверей свого тимчасового помешкання. Крізь скло, запнене фіранкою, пробивалося світло і було чути, як у квартирі голосно «гавкає» телевізор. Я відчинив двері й увійшов у захищений усіляким мотлохом коридор. Хазяїн Петро Петрович був у своїй кімнаті та, зачувши скрип дверей, поспішив мені назустріч, несучи попереду свій важкий живіт.

— Доброго вечора, Петре Петровичу.

— Здоров. Уже повернувся?

— Так. Ходив дивився на квартири.

— І що? Знайшов щось?

— Поки ні, але знайду. Не переживайте. Скоро виїду.

— Не забудь гроші заплатити, щоб я за тобою до бурси не ходив, — попередив чоловік.

— То не бурса, а університет, — жартівливо поправив я.

— Яка різниця?

Байдуже виголосивши мені вирок, Петро Петрович повернувся до себе в кімнату, звідки продовжував «брехати» чорний ящик. А я всерйоз задумався над пошуками чергового житла.

Узагалі-то це помешкання мало всі вигоди, необхідні студенту, але моє захоплення зіграло зі мною злий жарт. Із першого курсу я проявляв неабияку цікавість до всіх розкопок чи спонсорських програм із реставрації пам'яток старовини. Майже з кожної експедиції я залишав собі щось на згадку. Не мало жодного значення, що то було: старий заржавілий цвях, витягнутий із крокви в прадавньому костелі, чи вицвіла газета початку двадцятого сторіччя; розбита порцелянова чашка чи блаженський поламаний мольберт із чийогось горища.

Усе, що було пронизане духом старовини, привертало мою увагу. Знахідки отримували нового господаря і кочували з ним із квартири до квартири, перетворюючи будь-яку домівку на такий собі музей старожитностей. Петро Петрович, проводячи більшість часу вдома, не розділяв захоплення свого квартиранта. Тому безперестанку натякав на депортацію.

Спочатку він гугнявив, що речі збирають у квартирі пил, а з його астмою — це доволі небезпечно. Потім він вигадав, що знахідки заряджені негативною енергією і притягують нечисту силу. А коли на нього впала нижня щелепа, що висіла над дверима замість підкови, його охопила справжня паніка. Бідолаха боявся накликати на себе прокляття і кілька

днів поспіль ходив сам не свій, бурмочи під ніс якусь молитву, попри мої пояснення, що той «оберіг» виготовлений із гіпсу і є виключно бутафорією. Мені його стало шкода, і я пообіцяв, що переберуся, щойно знайду нове житло.

Переступивши поріг, я оглянув оселю і виснував, що Петро Петрович має рацію, називаючи мою кімнату «бюро знахідок». Знахідки були скрізь: висіли на стінах і дверях; лежали під ліжком, на шафі, у шафі та на поличці; стояли під стінами та вікном, словом, займали весь вільний простір. Та найбільше місця забирав старенький велосипед ризької фірми «Лейтнер» 1909 року випуску. Цей дивовижний засіб пересування я знайшов в одному з львівських двориків. Попереду на двоколісного чекали реставраційні роботи.

Я і досі не знав, що маю робити з усіма статками. Здавалося, з кожним днем їх ставало дедалі більше, а розлучитися з ними не дозволяло кредо пошуковця. Сьогодні ця колекція поповнилася ще одним артефактом. Перш ніж розпочати оглядини, я взяв зі столу «бортовий журнал», у якому вів облік усім знайденим речам, і поставив сьогоднішню дату. Навпроти неї написав: «Конверт у коробці з-під зефіру.

Личаківське кладовище.

Гробівець Ісаєвих».

Я поклав на стіл металеве пуделко — попереду був особливий ритуал налагодження комунікації з минулим. Він починався з налаштування розміреного дихання і продовжувався поверхневим оглядом об'єкта. Поступово голова звільнялася від зайвих думок, і лише тоді наставав час більш детального обстеження.

Бляшана коробка з-під зефіру мала пристойний вигляд, усі інформаційні написи на ній легко розпізнавалися. Щоправда, перша літера дещо стерлася, тому можна було подумати, що написано, наприклад «кефір». Однак назва фабрики «Красный октябрь» чітко вказувала на те, що в руках — коробка саме

з-під солодошів. Цей виробник славився на цілий Радянський Союз, але в післявоєнні роки кондитерські вироби фабрики не кожен міг дістати. Попід кришкою виднілися значні подряпини, що свідчило про часте використання бляшанки. Мені відразу подумалося, що її колишнє призначення — зберігання грошей, але наразі то було лише припущення. Знизу читався тодішній «ГОСТ», номер серії, дата випуску, а також термін зберігання продукції. Ці відомості мене не цікавили, тож я врешті-решт наважився зазирнути в минуле.

Попри проведену підготовку, конверт помітно тремтів у руках — незабутнє відчуття тривоги, що лишилося після прочитаного понад півроку тому листа, розворушило в пам'яті гіркі спогади про батька. Погляд, кинутий на шухляду, де лежало його останнє послання, на мить відволік мене, та справа вимагала зосередження. Я вкотре наповнив легені повітрям, аби вгамувати хвилювання, і продовжив вивчати конверт. Пучки обслідували рельєф, що утворився на папері від надмірної вологості. На жодному боці листа не було ні поштового штемпеля, ні ймення адресата — лише цвіль, що розповзлася поверхнею. Відсутність необхідних розпізнавальних знаків дещо нівелювала мою радість від знахідки, але в конверті був лист, тож я сподівався, що мені таки перепало щось особливе.

Я дістав складений удвоє аркуш паперу, списаний уздовж і впоперек. Не маючи сил стримувати цікавість, узявся читати давнє послання.

«Ніколи не замислювалася над існуванням Господа, але материнське серце змушує звернутися саме до Нього. Мабуть, ніхто у світі не здатен зарадити моїй біді, крім Неба. Пишу з останніх сил, із надією на диво, з обіцянкою служити вірою і правдою будь-кому, хто врятує мою донечку. Очі не просяхають від безперервного плачу, серце розривається від болю і б'ється мов в агонії. Воно відчуває, знає, що настав момент

розплати за помилки минулого. Я передбачала, що він ніколи не залишить нас у спокої, але гнала цю думку в надії, що помиляюсь, адже минуло вже вісім років.

Він повернувся. Повернувся раптово й несподівано, чітко розрахувавши час своєї появи, — коли Сашка не було поруч. Коли не було до кого звернутися, нікому захистити. Минулого тижня я побачила його біля ратуші із фотоапаратом, але він так швидко розчинився в натовпі, що я переконала себе, ніби то був міраж. Як виявилось — даремно.

Донька пропала вчора. Варто було мені покинути її на хвилю, як він негайно цим скористався. Не догледіла рідну дитину — єдину!

Родіон зателефонував увечері і сказав, що вона в нього. Попередив, щоб у міліцію не зверталася, якщо хочу бачити її живою, й обіцяв завтра повернути. Ніч здавалася нескінченною. Метаючись квартирою, я з кожною годиною щораз більше божеволіла, очей не змикала, молячи Бога про спасіння.

Сьогодні середа. Він призначив зустріч на цвинтарі, біля могили наших дітей. Іду туди, не знаючи, що в нього на думці. Усвідомлюю: він зводить рахунки зі мною. Я його не засуджую — що завгодно, лиш би не чіпав її. Пишу це на випадок, якщо більше не зможу побачити Саші.

Коханий, я боролася за нашу крихітку. Не треба нікого звинувачувати, в усьому винна тільки я: занастила життя двох дітей, скалічила долю Родіона й у дечому свою. Хочу лиш сказати: себе мені не шкода, заслужила. Думаю тільки про вас, мої рідні».

+++ 3 +++

Наступного ранку я спускався Личаківською в напрямку Митної площі, щоби потім через Підвальну вийти до «Вер-

